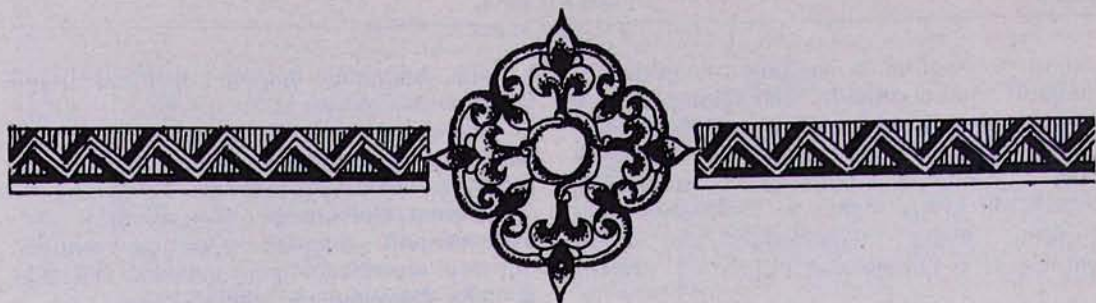

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Ւ Յ Ր Ը*

Հակառակ քրիստոնյաներուն տրված ահռելի ջարդին, դեռ դադրած չէր հալածանքը: Ով որ իբրև քրիստոնյա կամքաստանվեր, բանտ կտարվեր քաղաքապահ գինվորներեն: Բայց գոհերը այլևս սակավաթիվ էին, մնացյալները կա՛մ հեռացած էին Հոռմեն և կա՛մ կորսնցուցած իրենց հետքը: Արյունին հոտը սակայն տակավին կմնար թանձրացած քաղաքին վրա, ինչպես մշուշի կպչուն տրտմությունը անձրևեն հետո:

Այդ օրերուն կհաստատվեր Ներոնի ձերբագատներեն մեկուն քրիստոնյա ըլլալը, որովհետև անոր քով գտնված էր Պողոսի թուղթերեն օրինակ մը: Հայտնի եղած էր թե առաքյալը տակավին ողջ կը մնար: Կեսարը հրամայած էր գտնել գլխավորը քրիստոնյաներուն: Պրետորականներու ջոկատը լծված էր գործի:

Ո՛ր էր սակայն առաքյալը աղետի այդ օրերուն. բայց ո՛ր չէր ան: Բանտեն ազատվելեն վերջ, փոթորիկի մը մման վազած էր Հոռմեն Եփեսոս, Թեսաղոնիկե, Կորնթոս, Նիկոպոլիս, Բերիա, Փիլիպպե, Մակեդոնիա, Գաղատիա, բոլոր այն տեղերը ուր

տարիներով Մեսիայի հավատքին սերմը ցանած էր: Հոռմի հրդեհի օրերուն, քրիստոնյաներու ողբերգությունը լսելեն հետո, քաղաք վերադարձած էր, հակառակ իրեններու աղերսանքներուն:

Քրիստոնյաներեն ոմանք գիտեին Պողոսին տեղը, և խորհուրդ կուտային իրեն չերևիլ և կամ հեռանալ քաղաքեն: «Հեռացիր, ով միլիական գլուխ, որպեսզի պաշտպանվի քու մեջդ եղած կենդանի ճշմարտությունը»: «Զավակներս», կպատասխաներ ան, «ո՛վ կրնա գիտնալ ժամը իր վախճանին. արտերը ունին իրենց ժամանակը սերմ ընդունելու, ծառերը պտուղ տալու, այնպես ալ մարդերը իրենց նսեհին երթալու: Ամեն օր իր սկիզբն ու վախճանը ունի, արևածագը որ իր ողջույնը կբերե և վերջալույսը որ հրաժեշտ կառնե, վերստին չեն հանդիպիր մեզի: Մենք սերմեր ենք Աստուծո ափով այս մուրրակի վրա նետված. մեր հատունության շրջանին է որ կտարվինք մահվան մանգաղեն, որուն ժամանակը միայն սերմնացանը գիտե:

«Կարճ եղան իմ օրերս ձեզի հետ, բայց մենք կրցինք իրարու միացնել մեր սիրտերու խոստումը, միասին երթալու ճշմարտության: Մեր սրտերը այժմ միասին կտրուփեն, որովհետև կզգան իրարու ցավն ու բերկրանքը: Մի վախճաք, մահն ու կյանքը մույնն են, ինչպես գետն ու ծովը: Մահը միայն պատգամավորը չէ երկնքին, այլ նաև հայտնիչը ճշմարտության: Մարդը ավելի խոր բաղձանքներ ունի իր հոգիին մեջ քան իր լեզվին վրա: Բառերը փռշրանքներ են հոգիի և մտքի խրախճանքի

* «Էջմիածին» ամսագրի ընթերցողների ուշադրությանն ենք ներկայացնում 1975 թվականին ս. Հակոբյանց վանքի տպարանից հրատարակված Երուսաղեմի հայոց ամեն. տ. Եղիշե սրբազան պատրիարքի «Հեթանոսաց Առաքելալը» գրքից սույն գլուխը:

«Հեթանոսաց Առաքելալը» գրքի մասին գրախոսությունը տեսնել «Էջմիածին» ամսագրի 1976 թվականի № 7-ում (էջ 40—47):

սեղանեն վար ինկած: Երբ զգաք ճշմարտության և գերագույն կյանքի տրոփումները, մահն անգամ գեղեցիկ պիտի երևի ձեզի: Աշխարհ մահ բերողները միայն կվախանան մահեն, որ ուրիշ բան չէ բայց փոխադրությունը այս աշխարհեն մյուս աշխարհը:

«Ավելի քան երեսուն տարի է կքալեմ տառապանքի և մահվան ճամփայեն, հանձնած ինքզինքս Անոր՝ որ գիտի Իր ծառայությանը կանչեց: Ան բացավ այս ուղին ոտքերու՝ և Ան միայն կրնա նախատեսել վախճանը որ ինձի կապատե. օրհնյալ ըլլա Իր կամքը: Ամեն գոցվող դռան ետև յոթ կնիքներով կնքված գաղտնիք մը կա, գորս մեր ձեռքերը չեն կրնար բանալ»:

Իր հոտը ցիրուցան եղած էր: Նորաբույս եկեղեցին որ դալար ծառի մը նման սկսած էր աճիլ Հոռոմի հրդեհեն առաջ, այժմ ճղակոտոր կմնար, «Գազան»-ին ճիրաններեն փշրված: Բայց կհավատար թե ճշմարտությունը չէր կրնար թաղվիլ և վերջնական հաղթանակը իրեն միայն կրնար ըլլալ: Հետո, ինչպե՞ս կրնար լքել քաղաքը, որուն հողը այնքան մարտիրոսներու արյունով էր թրջված և ուր այնքան հավատավոր սիրտեր իրենց մահով վկայեք էին ճշմարտության:

Իր հոգին մահվան չափ տխուր էր բոլոր անոնց համար, որոնք հոշոտված էին, խաչված կամ ողջ-ողջ այրված կրկեսի և կամ Կեսարի պարտեզներուն մեջ: Այս բոլորին համար ինք քուն չունեք տիվ ու գիշեր: Հաճախ անքերելի ցավին մեջ իր շրթները կմոմնջեին. «Տե՛ր, ինչո՞ւ հրամայեցիր ինձի որ «Գազան»-ի այս որջին մեջ գամ հիմնելու քու եկեղեցիդ»: Մյուս կողմեն կտածեք թե բոլոր անոնք որոնք մեռած էին իրենց հավատքին համար, կը բերեին չմեռնող գաղափարի աղամանդ պաքը: Անոնց հոգին գտած էր հավերժական խաղաղությունը և անոնց տառապանքը հալած էր ինչպես նարդոս լուղին բույրը որ կլեցնե օդը: Անոնք մեռած էին ապագայի երագին ճամփուն վրա, որպեսզի ողջերը կարենային շարունակել գայն: Վասնզի ողջեր չեն ապրիր, երբ մեռելներուն երազը մեռնի:

Տեսիլքեն վերջ տարիներով վազած էր ամեն կողմ, տառապանքի շեղքը իր սրտին մեջ, բայց հույսին ծախսը իր շրթներուն՝ տանելու Մեսիայի գալստյան «քարի լուր»-ը մարդերուն: Տաժանքներու և զրկանքներու մեջ նվազած էին իր ուժերը, բայց ինք չէր թերացած իր պարտականությանը մեջ և եկած էր հավիտենական այս քաղաքի կուրծքին վրա հաստատելու եկեղեցին: «Ո՛վ Տե՛ր, դուն ինձի հրամայեցիր նվաճել

այս աշխարհակալ ուստանը, ու ես նվաճեցի: Ան այլևս քու քաղաքդ պիտի ըլլա»: Իր կյանքը եղած էր երկար շղթա մը սխրագործություններու, ծարավի հոգի մը՝ որուն հանգիստը միայն աշխատանքով կրնար վարձատրվիլ: Աստվածային գիտության և ճշմարտություններու աղբյուր մը եղած էր ինքը, սկիզբ առած հավիտենության կուրծքեն, մարդոց բերելու կենդանի ջուրը, թարմացնելու համար անոնց հոգիները: Արյան ծարավի զայրույթը քանդել ուզած էր իր գործը, բայց չէր կրցած արմատախիլ ընել: Կեսարը, ծերակույտը, լեգեոնները երկաթե շրջանակի մը մեջ պինդ կսեղմեին աշխարհը, սակայն ինք կզգար թե խաչին հրաշքը ավելի ներգոր էր քան հոռոմեական արծվին ճիրանները: Բոլոր այս մտածումները կանցնեին իր բոցավառ ուղեղեն, երբ կլսեք աղաչանքները իր հոտի մնացորդացին որ հեռանաք Հոռոմեն:

Անոր հոգին նման էր այն մշտավառներուն, որոնք հանգչելու ատեն իրենց ամենն գորավոր բոցը կարձակեն:

Նույն իրիկուն իսկ գնաց Ոստրինի գերեզմանոցը, քարոզելու և մկրտելու: Այդ օրեն սկսյալ ամեն օր հոն կերթար, իր ետևեն տանելով հարաճուն բազմություն մը: Մարտիրոսներու թափած արյան կաթիլներեն կարծես թե նոր հավատացյալներ կծնեին, փոթորիկը փոխանակ խախտելու, ավելի ամրացուցած էր անոնց հավատքին արմատները: Ի վերջո հավիտենական էր ճշմարտությունը թե ցորենահատը մեռնելեն վերջ միայն կարդյունավորվեք:

Քանի մը օրեր հետո Պողոս առաքյալը ձերբակալված Պրետորականներեն, շղթայակապ կառաջնորդվեք դեպի բանտ: Կըքալեք Հոռոմի այրած փողոցներու մեջեն, ուր հազարավոր գերիներ լծված էին քաղաքի մաքրության գործին: Իր քարեկամներեն ոչ ոք կար իր հետը, որովհետև ձերբակալությունը եղած էր գիշերով: Դատավարությունը տևած էր շատ կարճ. «Քրիստոնյա եմ», ըսած էր առաքյալը, առանց հիշելու իր Հոռոմի քաղաքացի ըլլալը:

Հաջորդ օրը, արևածագին, զինվորներեն շրջապատված կտարվեք իր մահավայրը, «Ագուն Սալվիե» հրապարակը, ոչ շատ հեռու Վատիկանյան բլուրեն: Լուռ էր ամեն կողմ, երկինքը արևելքեն կգունավորվեք թեթև կանաչորակ երանգով մը, եզերված աստիճանաբար քրմագույն ծիրով: Հետո արևելքը կսկսեք վարդագույն ներկվիլ և լուսավորել հեռավոր բլուրները՝ հրաշալի բեկբեկումներով: Ոսկեգօծ առտվան մեջ կծփար թափանցիկ խաղաղություն մը, հոգին դեպի երկինք քարձրացնող:

Պողոս այժմ կհիշեր իր ուղևորությունները, պայքարները, քրտինքով և արյունով ողողված, և կխորհեր թե կատարած էր իր ընթացքը: Սորվեցուցած էր մարդոց սիրելի, որ վեր էր աշխարհի գանձերեն և գիտություններեն: Իր կյանքը գրավ դրած էր ի հաշիվ մարդոց բերվելիք ճշմարտության և կմեկներ աշխարհեն այն մեծ հավատքով թե իր քարոզած ճշմարտությունը հավիտենական էր:

Այժմ հեռու իր սիրելի Տաքունեն և սրբազան Երուսաղեմեն, կերթար իր տուրքը տալու Մեսիային: Անդին, Կյուսնոսի հեռավոր ջուրերու ափին, իր մայրը անվախճան գիշերվան խորեն, տեսա՞վ արդյոք հոգիի աչքերով, մահվան բերանը ինկած իր զավակը: Բացվեցա՞ն անոր կարկամ շրթները այդ հեռավոր պատկերին վրա, ըսելով իր սովորական խոսքը, «Սիրելի զավակս ինչո՞ւ ըլլար այսպես»: Խեղճ մայրեր, որքան քիչ են բառերը տալու ուժգնությունը ձեր ներսեն բռնկած զգացումին, որ պիտի այրի առանց սպառելու, վասնզի մոխիրը պատրանքն է անոր:

Կեսօրվան մոտ էր, հասած էին արդեն «Ագուռ Սալվիե»-ի աղբյուրին քովը: Առաքյալը ականա իր շուրջը նայեցավ, իրեն այնպես կթվեր թե քանի մը սքողված բարեկամներ, ընկնված ու վշտահար, իրեն կնայեին: Անոնց շրթները կողոպտին աղոթքի մրմունջներով: Հակառակ խոշտանգումներուն և հոգեկան տառապանքին, առաքյալը կպահեր իր կորովագեղ կեցվածքը:

Պատրաստ էր արդեն կոճղը, որուն քով կարշնեղ դահիճը տապարին կրթնած կրկենար: Սակայն առաքյալը դուրս էր պահեն, անհկա սևեռափե կնայեր իր առջև բացվող հարաճուն լույսին՝ որ երկինքեն վար կիջներ հսկա ամպհովանիի մը նման: Չփորձեց նույնիսկ վեր առնելու իր ուժատ կույտը, վախճալով թե կկորսնցներ տեսիլքը: Հետո տեսավ ծավալող լույսին մեջ Նազովրեցի Հիսուսին դեմքը՝ որ իրեն կը ժպտեր: Պողոս արցունք տեսավ անոր աչքերուն խորը, երբ իր վիզին կընդուներ դահիճին տապարը:

